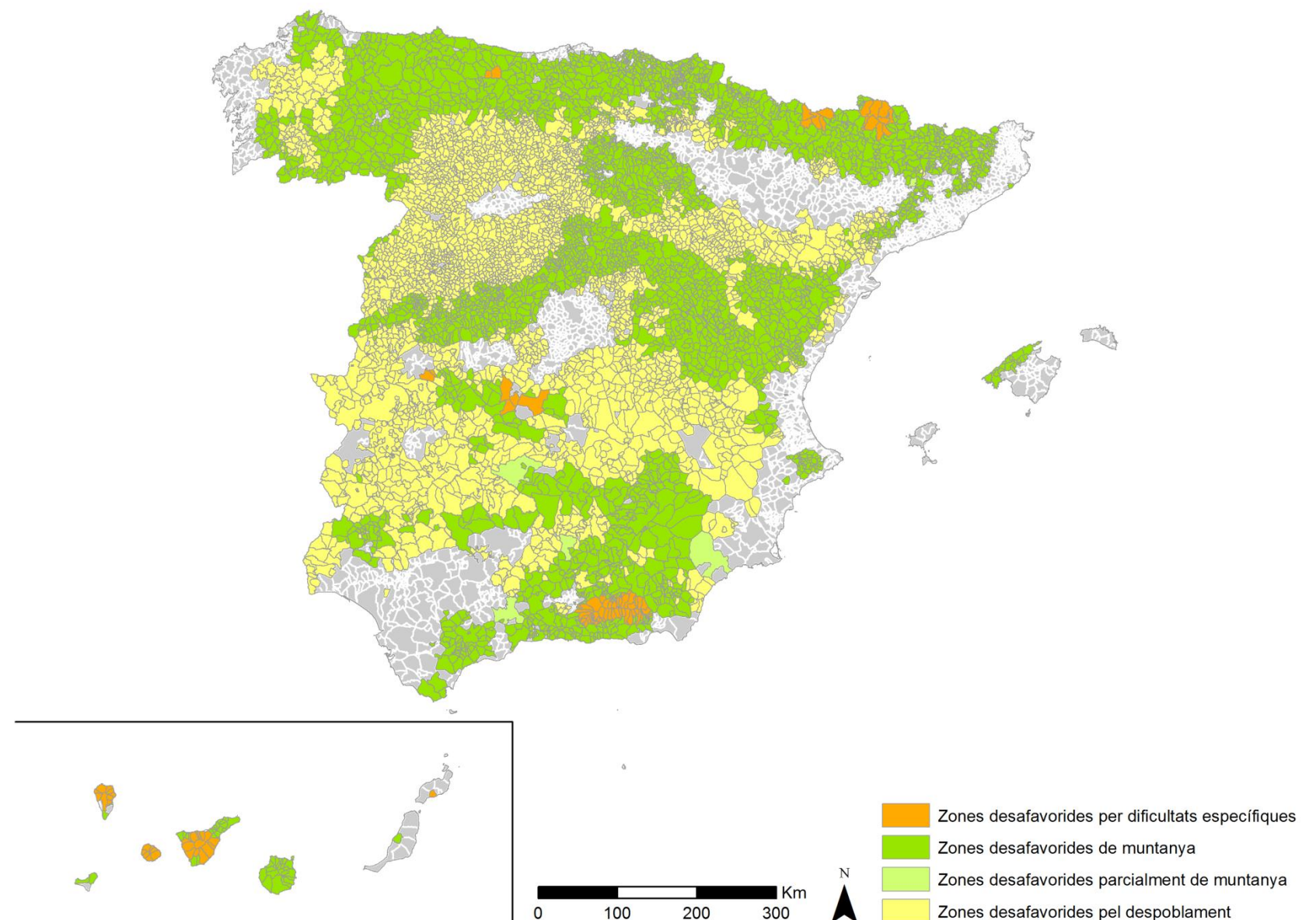

Les zones de muntanya d'Espanya: delimitació i poblament

La delimitació oficial de les **zones de muntanya** d'Espanya es desenvolupa en el marc comunitari europeu, i té per objecte la identificació d'aquells territoris que siguin susceptibles a rebre compensacions (**indemnitzacions compensatòries**), justificades per les limitacions existents a l'hora de desenvolupar-hi una activitat agrària que esdevingui competitiva en el mercat lliure. La normativa està continguda principalment en la **Directriu 75/268/CEE del Consell**, sobre l'agricultura de muntanya i determinades zones desfavorides, i en els seus desenvolupaments posteriors. En l'article 3 de l'esmentada directriu s'estableix la relació de zones desfavorides en base a la naturalesa de la limitació, fent distinció entre tres categories: zona desfavorida de muntanya, zona desfavorida amb risc de despoblament i zona desfavorida per dificultats específiques (mapa 1).

Això no obstant, el caràcter exclusivament orogràfic que presenten els criteris legals que la Comissió Europea estableix per delimitar les zones desfavorides de muntanya (quadre 1), i l'associació que en fa amb l'agricultura, n'amplien notablement el concepte. Promovent la inclusió de territoris que, sense ser estrictament muntanyosos, presenten condicions (desnivells, pendents, climes) similars a les que s'esdevenen a les muntanyes en comparació amb les zones properes. En aquest treball es revisa el llistat oficial de municipis espanyols inclosos en zones desfavorides (Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente; 28-03-2012) amb l'objectiu d'elaborar una cartografia precisa que identifiqui les àrees de muntanya de l'estat espanyol. Es tracta d'un pas imprescindible per a qualsevol aproximació de tipus científic o acadèmic que es vulgui realitzar vers aquests espais.

Mapa 1. Delimitació oficial de les zones desfavorides d'Espanya (2007 – 2013)

Quadre 1.

Les zones desfavorides de muntanya integren municipis caracteritzats per la presència de greus limitacions en el desenvolupament de l'activitat agrària i per uns costos de producció elevats originats per:

- a) Una altitud superior als 1.000 metres, la qual determina unes condicions climàtiques desfavorables per a l'agricultura que comporten un escurçament pronunciat del període vegetatiu.
- b) Forts pendents, superiors al 20%, que dificulten i encareixen la mecanització.
- c) La combinació d'ambdós factors. En aquest cas l'altitud mínima és de 600 metres i la pendent mínima del 15%, excepte per als municipis totalment envoltats de regions muntanyoses, on el percentatge de pendent es redueix al 12%

Elaboració de textos, gràfics i cartografia:
Iban Tarrés
Joan Ganau
Daniel Paül

Departament de Geografia i Sociologia
Universitat de Lleida

Octubre de 2014
www.cdr.udl.cat

Les zones de muntanya d'Espanya: delimitació i poblament

La proposta de delimitació de les zones de muntanya d'Espanya (mapa 2) parteix de la darrera actualització que el Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente feu del llistat de municipis espanyols inclosos en zones desfavorides, corresponent al període de programació 2007 – 2013. I té en consideració la opinió i els treballs de nombrosos investigadors interessats en la delimitació i estudi de les zones de muntanya espanyoles (Collantes, 2004; CIMA 2005; Galdós, 2006).

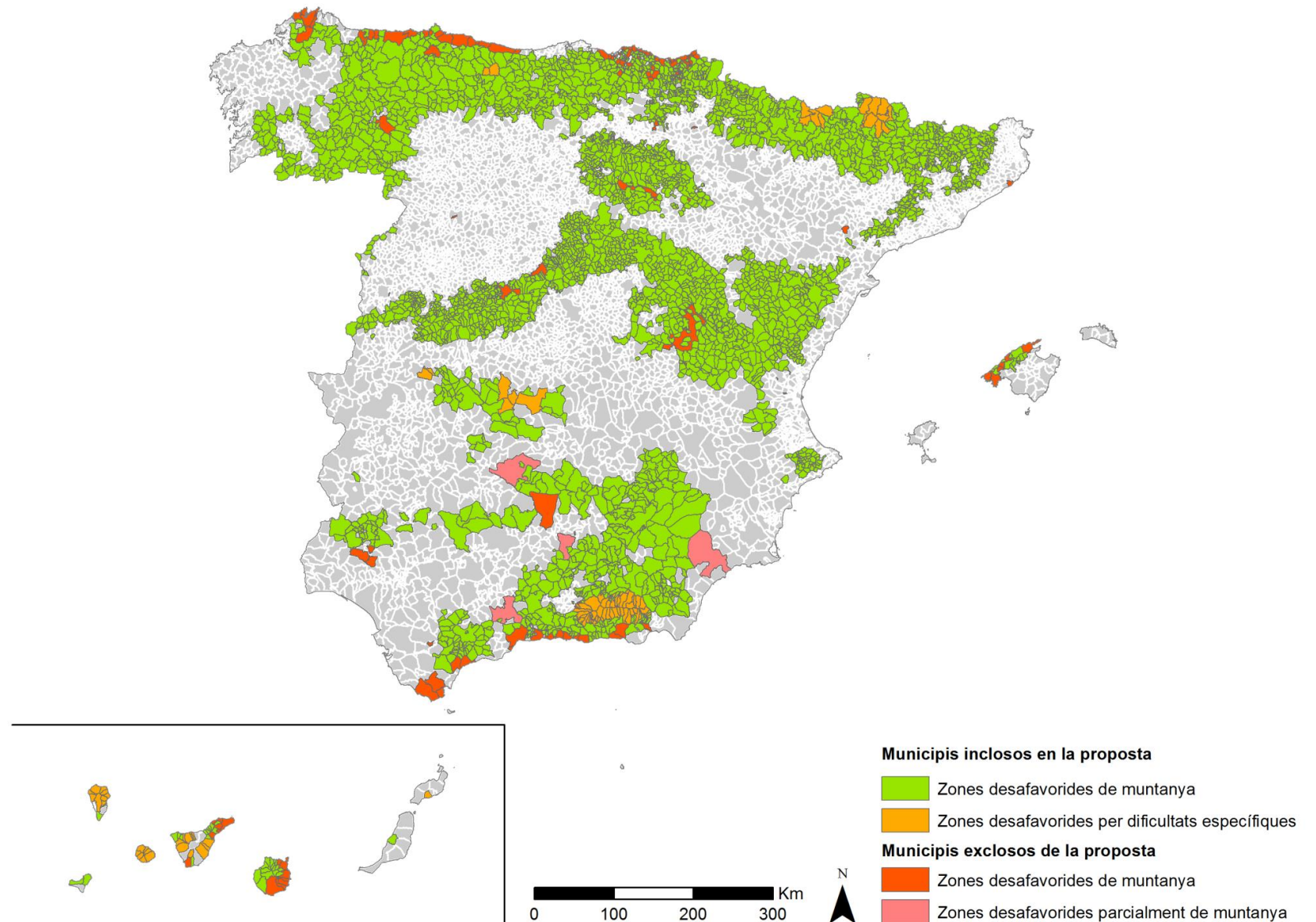
Després de revisar exhaustivament el llistat de municipis espanyols inclosos en zones desfavorides de muntanya, s'ha exclòs de la proposta de delimitació de les zones de muntanya d'Espanya:

a) Els municipis que tot i comptar amb relleus considerables i forts desnivells en el seu terme no es poden considerar de muntanya. Principalment territoris litorals com ara Algeciras, Castro Urdiales, Mutriku o Tossa de Mar, tots ells a la península; i Soller, Calvià, Telde o Arona als arxipèlags. No obstant això, s'ha decidit mantenir en l'anàlisi aquells municipis en els quals l'activitat econòmica principal no es desenvolupa a la costa, tot i comprendre zones litorals en els respectius termes. Lujar i Rubite, situats a la província de Granada són un clar exemple.

b) Els municipis que són capital de província (Àvila, Bilbao, Málaga, las Palmas) i els que compten amb ciutats de més de 50.000 habitants (Barakaldo, Eibar, Galdácano, Irún, Mondragón, Santurce) en el seu terme, en considerar que les dinàmiques que s'hi generen són pròpies de grans àrees urbanes o industrials i no de territoris de muntanya. S'han mantingut, però, els municipis en els quals s'ha observat una continuïtat territorial evident amb les zones de muntanya limítrofs; com en el cas els municipis de Caravaca de la Cruz (Murcia) o Ronda (Màlaga) entre d'altres.

Finalment, s'ha inclòs en la proposta 93 municipis de muntanya que actualment pertanyen a la categoria de zones desfavorides per dificultats específiques amb l'objectiu d'evitar que es produeixin impactes negatius en els recursos humans. Com a exemples podem citar Fanlo, Broto, Espot o la Vall de Boí; situats a la serralada pirinenca. Oseja de Sajambre y Posada de Valdeón localitzats a la província de Lleó; i Abla, Abrucena o Beires a les serralades Bètiques

Mapa 2. Proposta de delimitació de les zones de muntanya d'Espanya

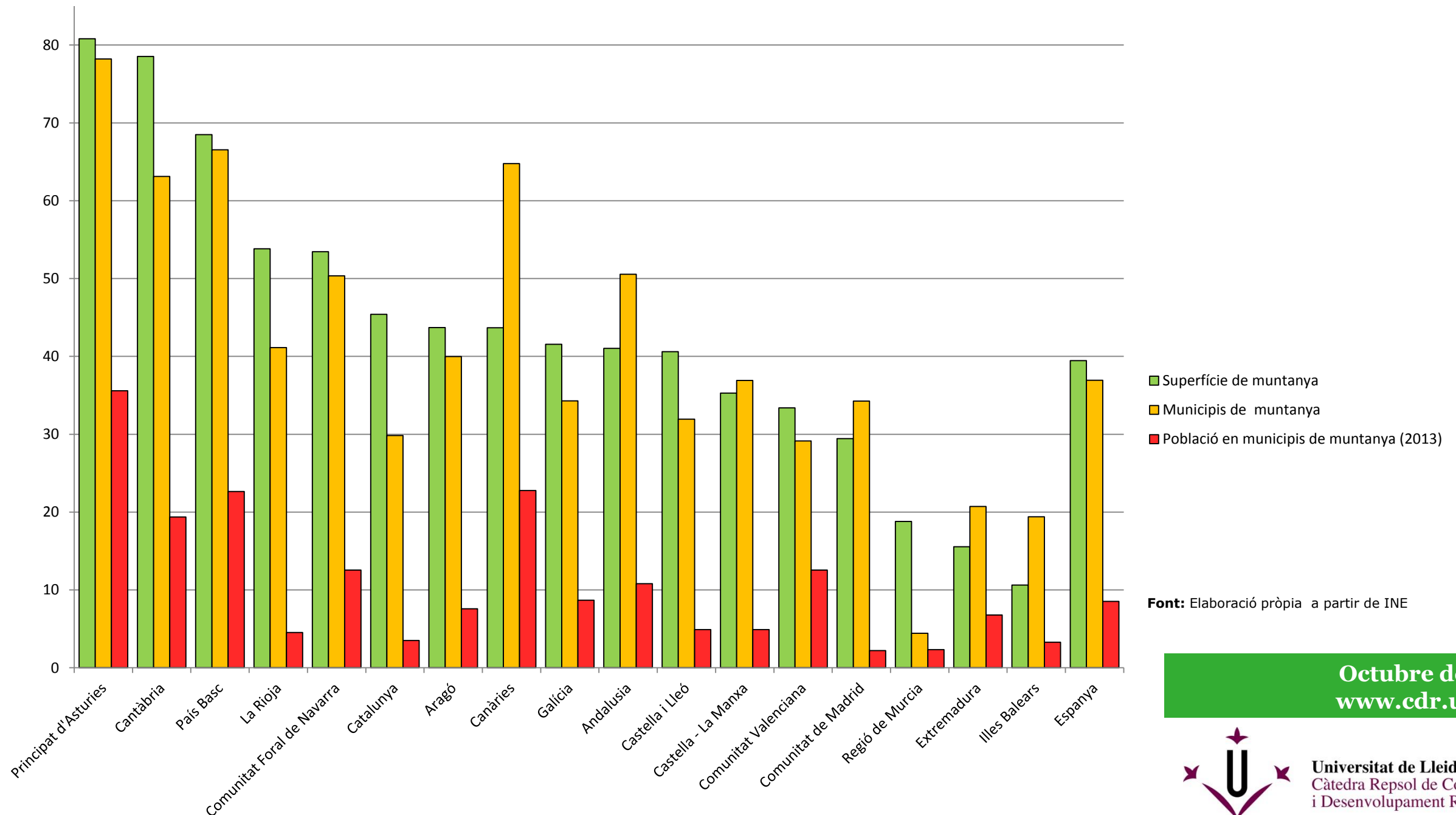

Octubre de 2014
www.cdr.udl.cat

Les zones de muntanya d'Espanya: delimitació i poblament

La proposta de delimitació de les zones de muntanya d'Espanya inclou 3.007 municipis, el 37% del total del país, i prop de 196.000 km², que representen el 39,5% de la superfície total. Totes les Comunitats inclouen zones de muntanya, tot i que existeixen diferències importants entre aquestes. Cantàbria i el Principat d'Astúries són els territoris on la superfície que ocupen les zones de muntanya és més extensa, superior al 75%; en canvi, no arriba al 20% en Comunitats com Extremadura o la Regió de Murcia. El País Basc, la Rioja i la Comunitat Foral de Navarra són territoris en els quals el percentatge de municipis inclosos en zones de muntanya és considerable, com ho és també la superfície que ocupen, superior al 50% en tots els casos. D'altra banda, trobem Comunitats que tot i presentar percentatges baixos en nombre de municipis són elevats en superfície. Catalunya és el territori que millor il·lustra aquesta situació; mentre que el percentatge de municipis inclosos en zones de muntanya no arriba al 30%, la superfície delimitada es superior al 45% del total. Les Comunitats Autònomes insulars presenten realitats totalment contraposades; a les illes Canàries el percentatge de municipis inclosos en zones de muntanya és dels més elevats de l'estat, 64,8%, mentre que la superfície que ocupen aquestes és del 43,7%. Les illes Balears presenten el percentatge més baix pel que fa a superfície, tant sols 10,6 km² són zones de muntanya, i un percentatge també dels més baixos pel que respecta a municipis inclosos en aquestes àrees (19,4%).

Gràfic 2. Superfície, municipis i població de muntanya per Comunitat Autònoma (2013)

Octubre de 2014
www.cdr.udl.cat

Universitat de Lleida
Càtedra Repsol de Competitivitat
i Desenvolupament Regional

Les zones de muntanya d'Espanya: delimitació i poblament

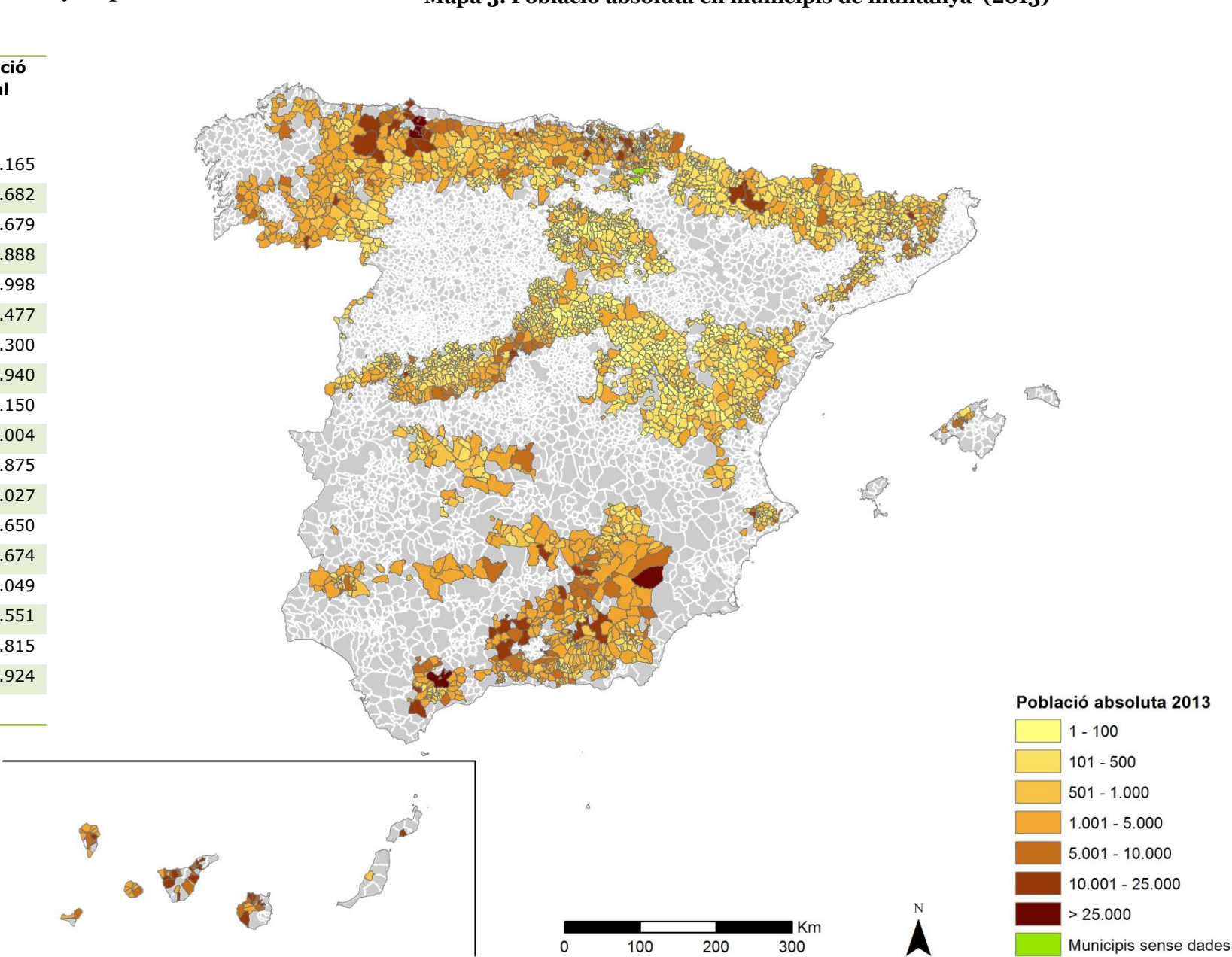
La població presenta una distribució similar a l'anterior. No obstant, si es compara el percentatge d'habitants que resideix en aquestes àrees amb les dades de superfície, s'observa que els valors són inferiors en tots els casos. Aquest fet és conseqüència de reiterats processos de despoblament que, al llarg del segle XX, han afectat les zones de muntanya, no tant sols a Espanya, sinó a tot Europa. Amb tot, s'aprecien importants diferències entre Comunitats. L'any 2013 els percentatges més elevats de població censada en zones de muntanya es registraren al Principat d'Astúries (36%) i al País Basc (23%). En aquestes comunitats la serralada cantàbrica i les seves estribacions ocupen una extensió considerable, que implica la concentració d'una part important de la població en zones de muntanya. Les illes Canàries també registren un percentatge important de població resident en zones de muntanya (23%). En aquest cas la major part dels municipis, tot i presentar característiques de muntanya, s'estenen fins a la costa. És en aquest espai on es desenvolupa gran part de l'activitat econòmica de l'arxipèlag, fonamentalment terciària, i s'hi localitzen els nuclis de població més importants. Andalusia (11%), Galícia (9%) i Aragó (8%) són territoris els quals tot i presentar valors considerables respecte a superfície delimitada són baixos en població, conseqüència d'un èxode rural més sever. Finalment, comunitats com poden ser les Illes Balears (3%) o Múrcia (2%) presenten percentatges baixos, principalment, perquè la superfície que ocupen les zones de muntanya en aquestes Comunitats és escassa.

Taula 1. Població absoluta censada en municipis de muntanya per Comunitat Autònoma (2013)

	Població de muntanya	%	Població no muntanya	%	Població total
Principat d'Asturies	380.061	35,6	688.104	64,4	1.068.165
País Basc	496.264	22,6	1.695.418	77,4	2.191.682
Canàries	482.193	22,8	1.636.486	77,2	2.118.679
Cantàbria	114.706	19,4	477.182	80,6	591.888
Castella i Lleó	399.855	19,0	1.701.143	81,0	2.100.998
Comunitat Foral de Navarra	80.838	12,5	563.639	87,5	644.477
Andalusia	911.052	10,8	7.529.248	89,2	8.440.300
Galícia	240.001	8,7	2.525.939	91,3	2.765.940
Aragó	102.133	7,6	1.245.017	92,4	1.347.150
Extremadura	74.952	6,8	1.029.052	93,2	1.104.004
Castella - la Manxa	123.706	4,9	2.396.169	95,1	2.519.875
La Rioja	14.587	4,5	307.440	95,5	322.027
Catalunya	265.723	3,5	7.287.927	96,5	7.553.650
Illes Balears	36.449	3,3	1.075.225	96,7	1.111.674
Regió de Múrcia	34.253	2,3	1.437.796	97,7	1.472.049
Comunitat de Madrid	143.648	2,2	6.351.903	97,8	6.495.551
Comunitat Valenciana	110.144	2,2	5.003.671	97,8	5.113.815
Espanya	4.010.565	8,5	42.951.359	91,5	46.961.924

Font: Elaboració pròpia a partir de INE

Mapa 3. Població absoluta en municipis de muntanya (2013)

Octubre de 2014
www.cdr.udl.cat

Les zones de muntanya d'Espanya: delimitació i poblament

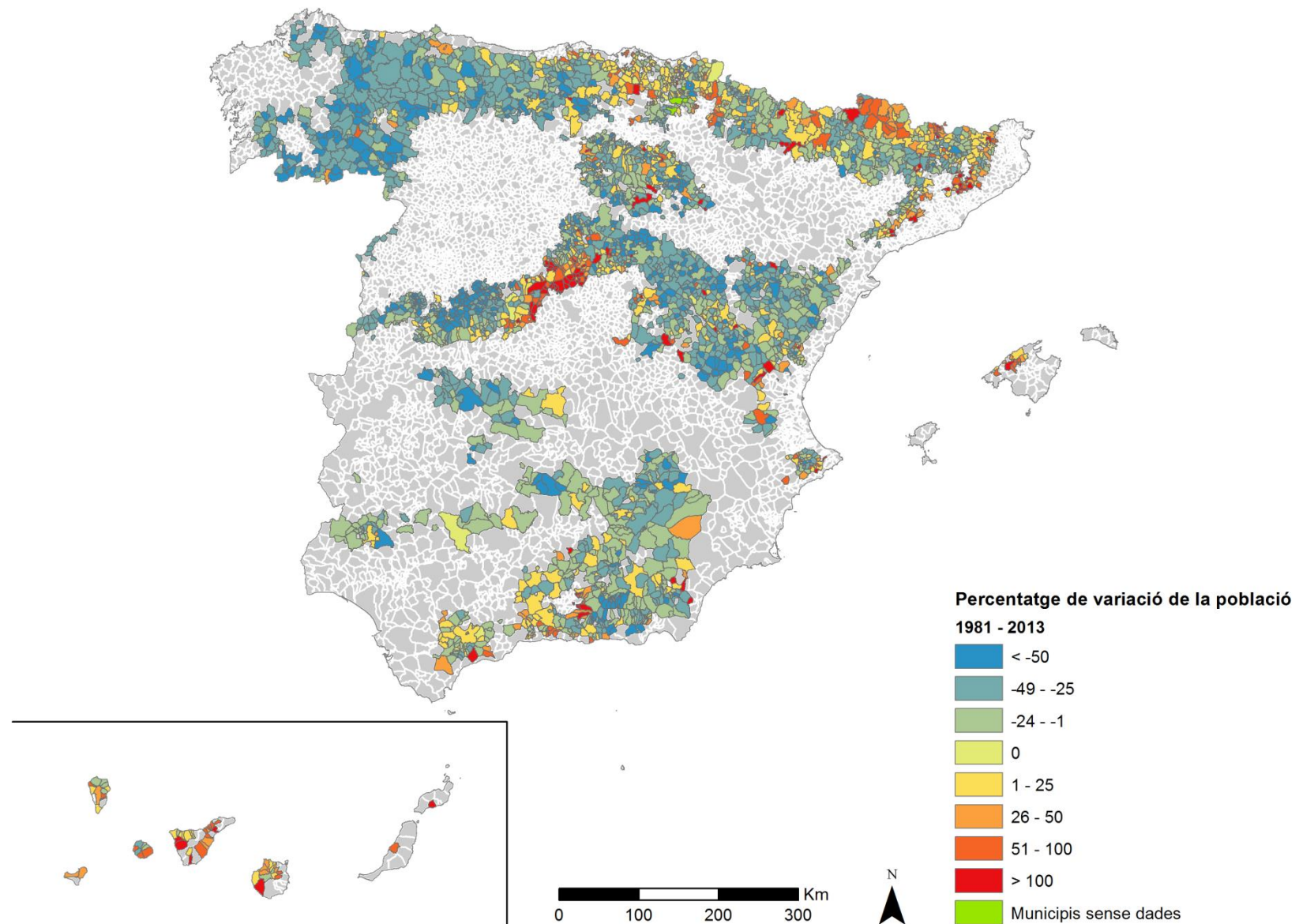
El mapa 3 mostra l'evolució demogràfica que han experimentat els municipis de muntanya de l'estat espanyol a partir del càlcul de la variació percentual de població. Per facilitar-ne la interpretació, els presentem agrupats per Comunitat Autònoma (taula 3). S'aprecia com entre 1900 i 1950 els territoris que perden efectius són pocs; la Comunitat Valenciana (-12,70%), les Illes Balears (-12,62%), la Rioja (-12%) i Aragó (-10%). Mentre que en la resta de Comunitats augmenta considerablement la població censada en municipis de muntanya; Canàries (83,49%), Extremadura (45,45%) i Andalusia, en són els exemples més clars (30,85 %). Al llarg dels següents 30 anys es produeix el fenomen contrari, la majoria dels municipis de muntanya perden habitants, i catorze de les divuit Comunitats Autònomes registren pèrdues; algunes d'elles molt importants, com les sofertes per la Rioja (-59%), Castella – la Manxa (-52%) i Aragó (-38%).

Taula 2. Variació de la població en municipis de muntanya per Comunitats Autònomes

	1900	1950	1981
	1950	1981	2013
Comunitat de Madrid	31,53	16,58	130,11
Illes Balears	-12,62	3,17	54,68
Canàries	83,49	11,55	49,15
País Basc	2,56	59,71	23,39
Regió de Múrcia	25,52	-18,16	16,85
Catalunya	9,60	1,36	12,57
Andalusia	30,85	-29,21	0,62
Comunitat Foral de Navarra	-2,15	-26,69	0,53
Comunitat Valenciana	-12,70	-36,05	-2,96
Cantàbria	18,89	-21,00	-4,17
Aragó	-10,00	-37,65	-12,25
Castella i Lleó	16,02	-33,03	-19,62
La Rioja	-12,02	-58,88	-20,24
Principat d'Astúries	33,27	-7,95	-20,36
Extremadura	45,45	-37,71	-22,39
Castella - la Manxa	25,08	-52,03	-23,62
Galícia	2,94	-26,82	-38,15
Total Espanya	20,03	-20,86	-1,02

Font: Elaboració pròpia a partir de INE

Mapa 3. Variació de la població en municipis de muntanya (1981 - 2013)

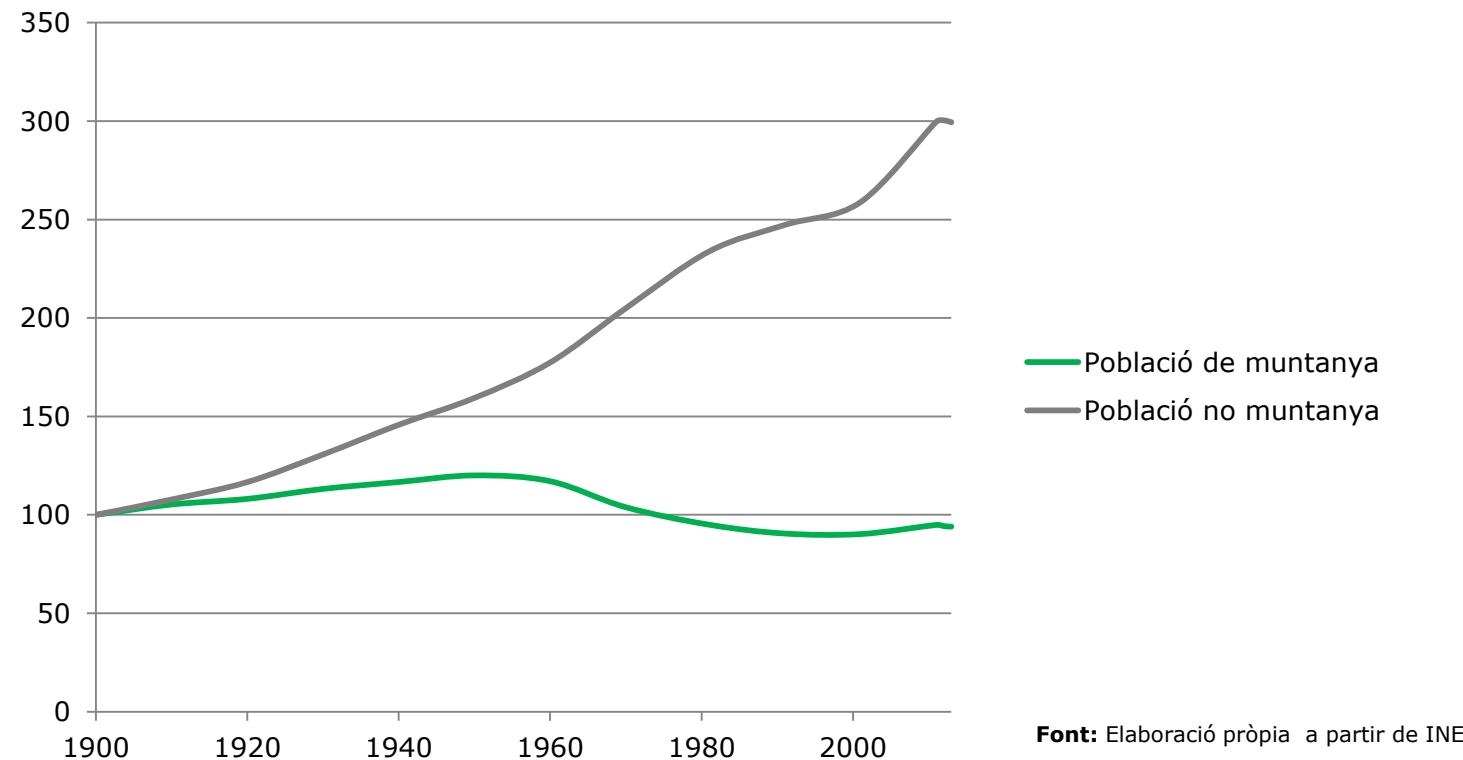
Octubre de 2014
www.cdr.udl.cat

Les zones de muntanya d'Espanya: delimitació i poblament

Contràriament, al País Basc s'experimenta un creixement important motivat principalment per la industrialització (60%). En el darrer període estudiat 1981 – 1913, els territoris de muntanya en els quals l'economia a pres una orientació terciària, i les activitats turístiques i l'hostaleria han agafat el protagonisme, són en els que la població ha crescut de manera més clara. És el cas de la comunitat de Madrid (130,11%), les illes Balears (54,68%) i les illes Canàries (49,15%). No obstant hi ha territoris com Extremadura, Castella – la Manxa o Galícia, on en el despoblament es continua manifestant de manera important. Pel que respecta a l'Estat espanyol en conjunt, durant el període comprés entre 1900 i 1950 es produeix un creixement important de la població (20,03%), mentre que 1950 i 1981 el descens es acusat (-21%). Finalment entre 1983 i 2013 assistim a un fre en el procés de despoblament, i s'aprecia una lleugera estabilització, tot i que la població no incrementa.

En el gràfic 2 es compara l'evolució que ha seguit la població censada en municipis de muntanya amb la que ha experimentat la població de la resta d'Espanya; prenent l'any 1900 com a referència de base 100. Des de l'inici de la sèrie fins a 1950 s'observa un creixement progressiu de la població resident en zones de muntanya, similar al que es produeix a la resta de l'estat. A partir d'aquest moment però, s'inicia un llarg procés de despoblament d'aquestes àrees en favor de la resta de territoris, i que es perllongarà fins a l'any 2001. És a partir d'aquest cens que es percep una lleugera recuperació demogràfica de les zones de muntanya, i un creixement important de la població restant; conseqüència del boom migratori que s'inicia amb l'entrada del segle XXI i que no finalitzarà fins la dècada següent. Les últimes dades de que es disposa (INE, 2013) mostren, de nou, una lleugera tendència a la baixa. Caldrà veure si en un futur la població s'estabilitza o, per contra, les zones de muntanya segueixen perdent població.

Gràfic 2. Comparació entre l'evolució seguida per la població resident a muntanya i la població restant (1900 = 100).

Taula 3. Evolució de la població absoluta d'Espanya (1900 – 2013).

	Població de muntanya	Població no muntanya	Població total
1900	4.265.470	14.344.104	18.609.574
1910	4.489.646	15.463.081	19.952.727
1920	4.611.468	16.728.833	21.340.301
1930	4.826.713	18.739.084	23.565.797
1940	4.976.253	20.903.658	25.879.911
1950	5.119.768	22.858.937	27.978.705
1960	4.993.963	25.438.695	30.432.658
1970	4.429.895	29.395.993	33.825.888
1981	4.051.826	33.535.121	37.586.947
1991	3.860.223	35.467.114	39.327.337
2001	3.849.030	37.125.330	40.974.360
2011	4.047.125	42.982.516	47.029.641
2013	4.010.565	42.953.372	46.963.937

Octubre de 2014
www.cdr.udl.cat

Fonts d'informació:

- Collantes, F. (2004), "El declive demográfico de la montaña española (1860-2000) ¿Un drama rural? (2004), en *Estudios*, nº 159. Ministerio de Agricultura, pesca y Alimentación.

- Ortega Valcárcel, J. (2004), "Áreas de montaña: de la supervivencia a la integración", en *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*. Nº 38.

- Collantes, F. (2005), "Declive demográfico y cambio económico en las áreas de montaña españolas, 1860-2000", en *Revista de Historia Económica*, nº 23..

- CIMA Colectivo de investigadores sobre lasa montañas españolas (2005), "Las Montañas españolas: Territorio, sociedad, patrimonio y cultura, Ministerio de Ciencia i Tecnología.

- Galdós Urrutia, R. (2006) Cambios y diversidad geodemográfica en las montañas cantábricas, en *La Montaña Cantábrica una montaña viva*. Universidad de Cantábria, Parlamento de Cantábria.

- Plaza Gutiérrez, J. I. (2008), "Las áreas de montaña en España: Balance sobre su investigación y su tratamiento en los últimos quince años" en *Ería*, nº 75.